

Oppland Arbeidspartis årsmøte
Lillehammer 4.-5-februar 1989

Med forbehold om endringer
SPERRET til 4.2.89 kl 1500

Statsminister
Gro Harlem Brundtland

DEN POLITISKE SITUASJONEN

Jeg ser at Oppland Arbeiderparti er blitt beste fylke i vervekampanjen i fjor, med 771 nye medlemmer og en framgang på 200. Det er et fint resultat. Vi må stadig arbeide for å engasjere nye mennesker i aktivt politisk arbeid.

Vår oppgave må alltid være å mobilisere nye ideer og tro på at det nytter å forandre, at problemene er til for å overvinnes, og at vi stadig kan meisle ut nye løsninger og nå nye mål.

Som sosialdemokrater finner vi svaret på krevende utfordringer ved å utløse nye krefter, skape mer og fordele bedre. Det er nå viktig å se på mulighetene og stadig spørre: Kan vi gjøre tingene på en ny og bedre måte ?

Tiden løper aldri fra en politikk som tar sikte på å skape frihet og muligheter som alle får del i. Dette er en politisk oppgave og en politisk kamp som aldri tar slutt. Det er selve kjernen i sosialdemokratiet: En kamp for utfoldelsesmuligheter, en kamp for frihet. Det gjelder ikke bare på det nasjonale plan, men også i det internasjonale samfunn.

De nærmeste syv månedene vil bli avgjørende for hvilke holdninger det er som sterkest vil få prege utviklingen i 90-årene. Hvilke verdier skal vi bygge samfunnsutviklingen på: Arbeiderbevegelsens eller høyresidens ?

Mye er opp til oss selv, vår evne og vilje til å se framover og til å trekke sammen for å nå nye mål. Nå må vi

bruke tiden fram til september til samlet fremstøt for vår politikk og våre verdier.

Vi skal bekjempe arbeidsledigheten slik at 90-årene blir det 80-årene ikke ble - mulighetenes tiår.

Vår fantasi og vår evne til nytenkning kan sette grenser for vår evne til å forfølge viktige mål. Visjoner, optimisme og pågangsmot er en utrolig menneskelig drivkraft, ikke minst når det kan gi ringvirkninger til samspill mellom mennesker.

Se på de utrolige forandringene vi har fått oppleve i det internasjonale samfunn i de siste par år - la oss være med og bære ny ved til varmen, slik at dialogen og drivkraften for fornyelse - og for viktige, felles interesser kan fortsette. La oss også ta med oss at selv det som kan se umulig, ja utenkelig ut, det kan lykkes.

Vi reiser nye reformer. Men sier fra om at det vil kreve innsats å kunne gjennomføre dem. "Krav om innsats - for felles framtid" gjenspeiler en holdning mange er glade for.

Men det er faktisk blitt nødvendig å minne om den enkle sannhet at det er nødvendig med innsats fra hver og en av oss, hvis vi skal oppnå best mulig resultat. Det er nødvendig å minne om dette etter perioden hvor det var jappene som skapte trender og forbilder. Da det bredte seg en holdning om at det var mulig å komme lettvtint til både raske fortjenester og godt betalte stillinger.

Men det er ikke mulig å låne seg til velstand. Velstand må vi jobbe for.

Mange ser nå at det er nødvendig med en ny holdning og en ny ånd i alle deler av samfunnet. Velferdssamfunnet er ikke et bord som er ferdig dekket en gang for alle, hvor vi bare kan forsyne oss. Vi må selv bidra til å skape de verdier vi trenger. Vi må alle ta et større ansvar for samfunnet og for den fremtid vi deler.

Det vi nå er aller mest opptatt av er å bekjempe den store arbeidsledigheten, slik at den ikke får fotfeste også i

vårt land. Arbeid for alle har alltid vært og vil alltid være et hovedmål for Arbeiderpartiet. Mange, alt for mange, er uten arbeid, uten den trygghet for seg og sin familie som vi vil skal være en selvfølge.

La det være helt klart: Vi aksepterer ikke en arbeidsledighet på 86 000, heller ikke en på 60 000 eller 50 000. Vi skal gjøre det som er nødvendig for å bekjempe den. Arbeidsledighet er nedbrytende for den som rammes og stor arbeidsledighet er nedbrytende for et samfunn. Det er sløsing med de viktigste verdiene vi har, den enkeltes innsats og tiltakslyst. Det å være i virksomhet, få bruke sine evner og krefter er viktig for oss alle. Derfor skal vi utløse ideer, krefter og ressurser som kan bringe ledige hender og hoder i virksomhet.

Samtidig må vi møte den høye arbeidsledigheten på en måte som ikke fører oss inn i nye og enda større problemer. Det vil være å tildekke ledighetsproblemet, ikke å løse det.

Tallet på arbeidsledige nå i januar er blitt enda høyere enn ventet. Det betyr bare at problemene vi står overfor er enda større og krever enda sterkere innsats.

Vi skal sette iverk tiltak for å møte den høye ledigheten. Men vi må samtidig holde fast på den hovedkursen som er lagt. Det er den eneste realistiske for å legge et varig grunnlag for full sysselsetting, økonomisk og vekst og velferd i 90-årene.

Arbeidsmarkedstiltakene er allerede trappet opp til et nivå på 36 000. Regjeringen sitter ikke passivt å ser på at ledigheten øker.

I statsråd igår ble det vedtatt retningslinjer slik at kommuner og fylker umiddelbart kan sette iverk det nye tiltaket "arbeid for trygd". Samtidig er det nå klart at det vil bli en betydelig, ny styrking av arbeidsmarkedsetaten, med flere hundre stillinger på landsbasis.

Tiltaket skal også kunne benyttes av ideelle organisasjoner, og vi ser nå på hvordan dette tiltaket også vil kunne benyttes i private bedrifter.

"Arbeid for trygd" skal først og fremst settes inn for arbeidsledige over 25 år som har rett til ledighetstrygd. Lønnen skal være på 8 000 kroner måneden, uavhengig av arbeidsoppgave og dekkes av staten. Det er nesten 2 000 kroner pr måned mer en gjennomsnittlig dagpengeutbetaling for helt ledige. Arbeidsgiverne får dessuten et driftstilskudd på inntil 4 200 kroner pr månedsverk, men selv dekke de sosiale kostnadene.

Kommuner, fylker og andre vil gjennom "arbeid for trygd" få mulighet til å skape arbeidsoppgaver og løse oppgaver som ellers ikke ville bli løst. Arbeidsoppgavene må være ekstraordinære og ikke fortrenge ordinært ansatte.

Kritikken fra Høyre om at tiltakene er et forsøk på å skjule ledigheten er meningsløs. Halvpartene av arbeidsmarkedstiltakene som nå er igang er skolering og kvalifisering for et fremtidsrettet arbeidsmarked. Tiltakene skal bygge bro mellom fortidas og framtidas arbeidsplasser.

Forrige gang vi hadde mange på tiltak, i 1984, var det bare 11% av tiltakene som var opplæring.

For de unge som blir ledige, vil vi sette inn særskilte tiltak. Arbeidsledighet er ille for alle som rammes. Men aller verst er det at unge mennesker ikke får sjansen på arbeidsmarkedet.

Vi har programfestet en egen lov som skal sikre unge under 20 år et tilbud om skoleplass eller arbeidsplass. Vi foreslo en slik lov høsten 1985, men ble nedstemt av det borgerlige flertallet i Stortinget.

Det betyr ikke at vi gir opp. Vi arbeider nå med særskilte regler for bedre å sikre ungdom utdanning eller en kombinasjon av utdanning og arbeid. Alle ledige unge under 20 år skal ha et tilbud om arbeid eller utdanning før det er gått en måned.

Regjeringen har også varslet andre tiltak. Husbanken skal få en ekstraordinær økning av sine utlånsrammer, slik at banken kan finansiere 4000 flere boliger i år. Dette vil

motvirke ledigheten i bygg og anlegg, og samtidig kutte køen i Husbanken.

De økte rammene skal gjelde Husbank I- ordningen, og det blir også økte rammer i Landbruksbanken og en økt ramme for utlån til utbedring i forbindelse med byfornyelse.

Vi setter nå igang vedlikeholdsarbeider på statlige bygg og forserer byggeprosjekter, og legger også opp til å forsere oppstartingen av arbeidene med OL-anlegg på Lillehammer, og vi vil ta inn flere rekrutter i Forsvaret.

Det arbeides også med en rekke andre prosjekter som vil gi en gunstig sysselsettingseffekt i tiden som kommer. I miljøsektoren er det store og uløste oppgaver. Vi vil øke rammene i Kommunalbanken slik at kommunene kan forsere igangsetting av renseanlegg. Det er også aktuelt å øke rammene for andre av statsbankene.

Regjeringen har nå en generell gjennomgang av situasjonen i kommuner og fylker, og vi ser spesielt på behov for tiltak i forhold til situasjonen innen helsesektoren.

Regjeringen vil ta særlig hensyn til de distrikter som er hardest rammet av ledighet. Dette blir også vurdert når det gjelder kommunenes medvirkning i kommunetiltakene.

Det har vært - og det er - en nasjonal oppgave å bringe landet ut av krise og inn på trygg grunn. Det var vært nødvendig å satse på et best mulig samarbeid på tvers av partiet og organisasjoner for å mobilisere holdning og vilje til sammen å gå løs på problemene. Det beste eksemplet på at det er lyktes å mobilisere samhold og handlekraft er det inntektspolitiske samarbeidet. Det har vært vist vilje til og ansvar for å oppnå resultater.

Det viktigste bidraget til en tryggere økonomi, en som gir grunnlag for ny vekst og sysselsetting har vært nettopp dette. Det er i dag bred enighet om, selv om det var mange krefter som kjempet imot og gjorde det vanskeligere, for Regjeringen og for de store organisasjonene i norsk arbeidsliv å gjøre det som var nødvendig og riktig,

Jeg minner om denne erfaringen, nå i dag, da vi står foran nye problemer og en ny inntektspolitisk utfordring. Mer enn noe annet er vi avhengig av at vi kan lykkes med å ta vare på det som er oppnådd.

Slik må vi føre fellesinnsatsen videre for å kunne komme i balanse og bli konkurransedyktige. Vi er helt avhengige av at andre vil kjøpe varer og tjenester produsert her i Norge. Nå må vi ha lært at det ikke nytter å prise seg ut av markedene. Vi har fått erfaringer nok og vet at vi ikke kan regne med at høye priser på olje skal sikre oss dekning, når vi ikke organiserer arbeider bedre, samarbeider bedre, produserer mere og greier å få frem nye ideer og produkter som folk vil kjøpe.

Den økonomiske snuoperasjonen Arbeiderpartiet fikk ansvaret for å gjennomføre - fordi de borgerlige ikke var i stand til å gå løs på den i 1986 - er den største utfordringen Norge har stått overfor siden årene etter krigen.

Bare fallet i oljeprisene vinteren 1986 gjorde at Norge mistet 10% av sine inntekter. Det er en inntektssvikt som er langt større enn noe annet vestlig industriland fikk etter oljeprissjokkene i 1973-74 og 1979 - og som bidro til en arbeidsledighet på 10 % i mange land. En ledighet de ennå sliter med.

Det er en slik utvikling det var så viktig for Arbeiderpartiet å unngå også her hos oss. Hvis vi ikke hadde vist vilje til å angripe problemene og lagt om kursen, ville vi i stedet blitt tvunget inn i en dramatisk tilstrammingspolitikk. Da ville også vi kommet inn i en langvarig periode med stagnasjon og stor ledighet.

Det skal vi unngå hvis vi fortsetter vårt arbeid for å gå løs på de grunnleggende problemene og gjennom felles innsats sikre ny trygghet både for sysselsetting og velferd.

Det ville ikke være mulig å komme gjennom denne økonomiske snuoperasjonen uten endringer på arbeidsmarkedet.

Hvorfor er det slik ?

Vi må se på utviklingen i den norske økonomiske virkelighet over en lengre periode for å finne roten til de problemer vi nå her på arbeidsmarkedet.

Forrige gang vi hadde høye ledighetstall, i 1983 og 1984 var den økonomiske situasjonen helt annerledes. Den gang hadde vi store overskudd i utenriksøkonomien og høye oljeinntekter. Vi hadde en helt annen handlefrihet - enn tilfellet er i dag.

Fra 1984 til 1986 vokste det private forbruket med 16 prosent. Dette bidro til å øke importen og det store underskuddet som ble skapt i vår utenriksøkonomi. I tillegg fikk vi en kunstig høy byggeboom. Investeringene i næringer som først og fremst produserer for hjemmemarkedet vokste til et altfor høyt nivå, et nivå det ikke var dekning for i vår produksjon.

Som nasjon brukte vi i 1986 hele 8 prosent mer av varer og tjenester enn det vi selv produserte. Hvordan kunne det skjer? Det ble dekket opp ved at husholdningene og bedriftene tok opp lån og bygget opp en rekordhøy gjeld.

All denne aktiviteten skapte mange nye arbeidsplasser. Det ble i 80-årene skapt 60 000 nye arbeidsplasser i varehandelen og 60 000 i finans- og eiendomsformidling. Men alt for mange av de arbeidsplassene som ble skapt i disse årene var svært usikre, nettopp fordi de var basert på et altfor høyt privat forbruk og på en spekulasjonsøkonomi som ikke kunne vare. Norge ble tvunget til å stramme inn og skape en annen balanse, derfor ville også etterspørselen etter arbeidskraft måtte utvikle seg svakere.

Vi visste at det var fare for at arbeidsledigheten ville stige i 1989, og at det ville bli behov for økte tiltak på arbeidsmarkedet. Det var også derfor vi la opp til økte arbeidsmarkedstiltak og et mindre stramt budsjett i 1989 enn vi hadde hatt i 1988. Fordi vi fikk erfare at økningen i ledigheten ble noe sterkere enn antatt utover høsten i fjor, unnlot Regjeringen å fremme forslag om inndekning av de justeringene som skjedde under Stortingets behandling av budsjettet.

Fordi tegnene på økt ledighet forsterket seg utover høsten, varslet også Regjeringen i forbindelse med salderingen like før jul at det kunne bli aktuelt med flere tiltak. Vi sa fra om at det kunne bli behov for en enda sterkere opptrapping av arbeidsmarkedstiltakene og at vi ville foreta en gjennomgang av situasjonen i kommuner og fylker nå i vinter, og ikke vente til mai, som er det vanlige.

La meg få minne om at vi tidligere er blitt kritisert for ikke å stramme kraftigere til. Vi har ment det var riktig å ta noe tid for å unngå skadelige og negative virkninger. Hvis vi hadde gått hardere frem, ville ledigheten økt fortere og blitt mer omfattende.

Først nå de siste månedene har de store problemene i norsk økonomi virkelig slått ut i arbeidsmarkedet. Til tross for de problemene norsk økonomi var kommet inn i, er det flere grunner til at sysselsettingen holdt seg så høy helt til i fjor høst og at ledigheten så har utviklet seg raskere enn ventet:

- Vinteren 1986 var det under inntektsoppgjøret avtalt en arbeidstidsforkortelse som trådte i kraft i 1987. Det førte til kostnadsøkning, men også til at sysselsettingen faktisk økte i 1987 til tross en nødvendig innstramning som gjorde at etterspørselen etter varer og tjenester var på vei ned.

- Aktiviteten i byggebransjen holdt seg også oppe gjennom store deler av 1988. Planer som var lagt både for næringsbygg og luksusboliger i årene forut, ble ikke omgjort for nok. Vi må derfor regne med nedgang her de nærmeste månedene.

Også andre skjærmede næringer og deler av industrien er inne i en vanskelig omstilling som fører til oppsigelser.

- Etterspørselen og produksjonen ser ut til utvikle seg om lag som regnet med. Men vi ser nå at produksjonen gjennomføres med færre ansatte enn ventet. Dette er en viktig grunn til at ledigheten er blitt høyere enn ventet. Samtidig viser nye oppgaver fra Næringslivets Hovedorganisasjon at bruken av

overtid i arbeidslivet har holdt seg høyt og til og med er økt ytterligere.

Dette er en del trekk i den omstilling nå går igjennom. Det finnes ingen lettvinne løsninger som gjør at vi kan unngå problemene. Hadde det eksistert slike løsninger, så hadde vi også brukt dem. Det tror jeg folk er klar over.

Når jeg går gjennom bakgrunnen for den situasjonen vi har, så er det ikke - som enkelte hevder - fordi vi vil å unndra oss ansvaret. Regjeringen har - fra første dag - tatt ansvar. Vi har tatt mål av oss til å bringe landet ut av en økonomisk krisesituasjon. Men vi har ingen mulighet til å få oppslutning om en ny, nødvendig, men krevende kurs, hvis vi lukker øynene for virkeligheten. Tar vi ikke den med oss, og våre egne dystre erfaringer fra løssluppenheten og uansvarligheten tidligere på 80-tallet, blir det helt umulig å sette riktig kurs fremover. Vi må spørre oss hvordan vi kom i en økonomisk krise, og lære av det, av hensyn til fremtiden.

Vi må fortsette arbeidet med å rydde opp i økonomien. Vi må holde fast på hovedlinjene i den økonomiske politikken. Debatten i Stortinget onsdag viste også at det er et bredt flertall bak en slik linje. Den bekreftet at Høyre fortsatt er alene om å anbefale en helt annen økonomisk politikk.

Vi må ikke nå la pessimismen få taket på oss og glemme at det også er oppnådd mange positive resultater.

Arbeiderpartiet har ikke brukt arbeidsledighet som et virkemiddel i den økonomiske politikken, men har lagt opp til en økonomisk styring i en vanskelig tid gjennom et samarbeide med fagbevegelsen. Vi har møtt motstand når vi har ønsket å styre, men vi har greid å få oppslutning og flertall for en slik linje.

Takket være det ansvar fagbevegelsen og flertallet i Stortinget utviste i fjor, har vi greid å bryte den særnorske prisstigningen. Kostnadsveksten er nå bragt ned på linje med våre handelspartnere. Eksporten øker og importen går ned.

Underskuddet overfor utlandet kan bli vesentlig lavere enn vi tidligere regnet med. Renten har vært synkende, og vi regner med fortsatt nedgang i rentenivået.

Dermed står vi også bedre rustet til å møte problemene på arbeidsmarkedet enn vi ville ha gjort, hvis vi ikke hadde lagt om kursen.

Dermed er det lagt et godt grunnlag for ny vekst i produksjon og sysselsetting. Men det er ikke rom for ny sterk vekst i privat eller offentlig forbruk. Vi må satse på at fortsatt framgang i eksport- og importkonkurrerende næringer etterhvert legger et trygt grunnlag for ny vekst også i andre næringer.

Vi kan ikke gjøre som Regjeringen Willoch gjorde i 1984-85. Vi kan heller ikke møte arbeidsledigheten ved å øke etterspørselen og det private forbruket sterkere, slik Høyre nå anbefaler. Da skusler vi bort det vi har vunnet, og vil om kort tid komme inn i nye og store problemer.

Det er en slik politikk Høyre igjen tok initiativ til å samle de borgerlige partiene bak. En høyre-politikk som førte oss inn i problemene, kan ikke føre oss ut av dem.

Hva er det så Høyre har foreslått som alternativ til Regjeringens politikk ?

Tilsammen 2 milliarder kroner mindre til kommunene. Lavere utlånsrammer for Husbanken, Kommunalbanken og kommunale utbyggingsfond. Det ville betydd færre ansatte i kommuner og fylker, lavere boligbygging og lavere aktivitet i kommunene.

Hadde Høyres linje vunnet fram, ville også det inntektspolitiske samarbeidet i fjor vår blitt torpedert og lønnsstigningen, prisstigningen og renta ville vært høyere.

Hvis vi hadde valgt Høyres alternativer de siste to årene, ville arbeidsledigheten blitt enda høyere.

Det er ikke tilfeldig at det er de land hvor sosialdemokratiet har hatt avgjørende innflytelse som har greid å møte den økonomiske krisen i 70- og 80-årene uten stor og langvarig arbeidsledighet og sosiale nedskjæringer. De har

greid det i Sverige, og vi skal greie det i et sosialdemokratisk Norge.

Oppgaven er ikke enkel, vårt underskudd var mye høyere enn det våre svenske partifeller arvet fra Falldin. Som svenskene også erfarte var det mulig å oppnå mye gjennom en sterk innsats og større muligheter for en tryggere, fremtidig sysselsetting for mange av dem som ble ledige.

Sverige fikk tilsvarende problemer som dem vi nå møter. I 1984 hadde de en ledighet på over 150 000 personer, samtidig som de hadde hele 130 000 eller 3% av arbeidsstyrken på tiltak. Omstillingen lyktes ved at man fikk en overgang til varig, fast arbeid i en gradvis styrket konkurranseutsatt sektor.

Overopphetingen av norsk økonomi, med den voldsomme veksten i varehandelen og finansvirksomheten hadde også sterke virkninger for distriktene. Det bidro til den sterke flyttestrømmen fra distriktene til sentrale strøk i 80-årene. Dempingen av veksten i sentrale strøk som Regjeringen har gjennomført, blant annet gjennom aktiv bruk av etableringsloven, bidrar til at utflyttingen fra distriktene har avtatt. For Nord-Norge ser det f eks ut til at nettoutflyttingen i 1988 blir den laveste på hele 80-tallet. Og det på tross av de betydelige problemer vi vet store deler av den landsdelen sliter med.

Nittiårene stiller oss overfor nye utfordringer også i distriktpolitikken.

Vi må få ny vekst og økt sysselsetting i distriktene. Som kjent arbeides det med spesielle handlingsplaner for Oppland og Hedmark, etter at Stortinget valgte Hurum, ikke Garmermoen som hovedflyplass-alternativ. Vi har økt rammene for de distriktpolitiske tiltakene med nærmere 40% siden regjerings-skiftet. Landbruksministeren er i ferd med å foreta en modig, men helt nødvendig distriktsorientering av landbruksstøtten.

Det skjer en betydelig og langsiktig satsing når det gjelder kompetanse og ny teknologi i distriktene. Kommunal- og arbeidsdepartementet forbereder nå en ny melding om hele vår

distriktspolitik. Det er behov for å forsterke og effektivisere den innsats som gjøres i dag. Vi er nødt til å utvikle mer allsidige arbeidsmarkeder med utfordrende oppgaver både for kvinner og menn om vi skal kunne trygge bosettingen.

*

Arbeid for alle blir en mer krevende utfordring i årene framover, også fordi det internasjonale samfunn er i forandring. Vi er sterkere utsatt for påvirkning av det som skjer i verden rundt oss enn tidligere. Mulighetene for å skjerme seg mot virkningene i et land som vårt blir stadig mindre. Forsøker vi å holde andre ute, blir vi selv stengt inne.

De forandringene som har størst virkning for oss er det som nå skjer i EF. Vi ser klart konturene av et mer dynamisk EF. Det er mer optimisme og besluttsomhet omkring Europas fremtid. Vi ser et EF som i stadig større grad velger fellesskapsløsninger som svar på sine felles utfordringer. Utfordringer som også berører oss.

Utviklingen i EF berører oss på så mange områder og i så stor grad at vi må stå sammen om en aktiv og målrettet norsk innsats. Det er dette vi nå må bruke kreftene på de neste årene, og ikke sette dem inn i en ny medlemskapstrid.

Vi satser på EFTA og på et samarbeid med EF, som har fått nye impulser i siste uke gjennom utspillet fra presidenten i EF - Jaques Delores. Vi følger nå opp dette i et samspill mellom EFTA-landene.

Her i Oppland vet jeg at mange er spesielt opptatt av hva utviklingen i EF og tilpasningen vi må gjøre til det indre marked, vil bety for jordbruket. Av de omlag 300 direktivene i den såkaltte "Hvitboken" er det en tredjedel som berører landbruket. Den tilpasning vi arbeider med vil ikke ha noen direkte konsekvens for importvernet av landbruksprodukter eller for norsk landbrukspolitik. En tilpasning til EFs indre marked er ikke det samme som en tilpasning til EFs landbrukspolitik.

Det som skjer i andre internasjonale fora, spesielt i GATT, mer sentralt for landbrukspolitikken enn det som skjer i EF. I forhold til den debatten som har vært de siste dagene omkring GATT-forhandlingene, la meg bare slå fast: Regjeringen ivaretar norsk landbruks interesser i GATT-forhandlingene. Vi skal og må ha et importvern som gir oss muligheter til å sikre hovedmålsettingene i norsk landbrukspolitik. Men vi står samtidig i den situasjon at vi ikke kan utleukke å diskutere formene på importvenet og støtteordningen i lys av det som blir besluttet skjer internasjonalt. Vi kan heller ikke her lukke øynene for en virkelighet som er i forandring. Vi må forholde oss til den. De omstillinger som måtte bli nødvendig skal skje på en gjennomtenkt og ansvarlig måte, og på en måte som det vil være bred oppslutning om.

Jeg tror det som skjer i Europa i årene framover vil bli sterkere preget av en debatt om verdier. Her har sosialdemokratiet mye å tilføre. De sosialdemokratiske partiene i Europa har de siste årene ført en mer aktiv debatt om de europeiske spørsmålene, også ut fra disse perspektivene. Vi trenger en sterkere basis for de verdier som i dag preger de nordiske samfunn.

Med i perspektivet om et nytt og mer dynamisk Europa, hører også de forandringer som skjer i Øst-Europa, inspirert av de store endringene i Sovjetunionen.

*

Vi er inne i et valgår.

Igjen blir det et valg om hvilke verdier som skal prege samfunnsutviklingen i 90-årene. Skal vi ha et samfunn preget av frihet og mangfold, sosial og økonomisk trygghet for alle? Eller skal vi ha et samfunn der den sterkestes frihet veier tyngre enn de manges trygghet?

I det meste av etterkrigstiden har våre verdier gjenspeilt seg i vår samfunnsutvikling. Det var arbeiderbevegelsen som fant fram til verktøyet da velferdsstaten skulle bygges. Det var våre verdier som preget

de institusjonene som ble bærebjelkene i velferdsstaten. Grunnlaget for vårt byggverk var fellesskap, solidaritet og likeverd. Gjennom kombinasjonen av verdier og konkrete virkemidler, skapte arbeiderbevegelsen løsningene.

I 80-årene har vi hatt en annen erfaring: Vi har opplevd flukten fra fellesskap og samfunn.

I ettertid kan vi være etterpåkloke og si at den gryende høyrebølgen burde vært et enda kraftigere varsko til hele arbeiderbevegelsen. Vi burde nok enda tidligere og enda bredere, vært selvkritiske og ha stilt spørsmålet: Var alt uten videre vellykket? Var de etablerte løsningene like gode som den gangen vi kjempet dem fram? Eller var det slik at noen av byggverkene hadde stivnet til og ble oppfattet som mindre effektive, som byråkratiske og stivbente, og ikke som gode verktøy for rettferdig fordeling, utfoldelse, likeverd og solidaritet?

La oss aldri glemme dette:

Drivkraften for at vi ønsker samfunnsmessige forandringer har alltid vært menneskenes behov. Derfor har vi alltid vært opptatt av diskusjonen om styringsredskapene.

På 70-tallet reiste vi en byråkratidebatt. Den preget ikke minst vårt langtidsprogram i 1981. Men den gang fikk vi ikke muligheten til å følge opp i praktisk politikk!

Vi pekte på behovet for å utløse de muligheter som ligger i samvirkelsesløsningene. I nærmiljøet, i organisasjonene eller på arbeidsplassene. Vi ønsket en oppmykning av åpningstider i varehandel, skoler og barnehager. Vi ville skape større mulighet for fleksible arbeidstidsordninger.

Vi satte disse spørsmålene på dagsorden allerede den gang - spørsmål som vi har tatt opp igjen og drøftet på nytt i Frihetsdebatten.

Vi fikk en debatt om barnehage-utbyggingen. Noen gikk inn for at foreldre, naboer, borettslag eller bedrifter burde kunne bygge og drive barnehager. Noen gikk imot og hevdet at dette var høyre-politikk. I dag er det en langt bredere forståelse

for hva dette egentlig dreier seg om: Det er å bygge videre på samvirketanken, å utløse krefter i fellesskap slik vi alltid har kjempet for.

Slik må vi mange områder spørre oss om hvordan sosialdemokratiet kan utløse nye krefter gjennom fellestiltak, samvirkeløsninger - gjennom det vi kaller "den tredje sektor".

Avfeier man det som høyredreining, kutter man i virkeligheten over arbeiderbevegelsens tradisjoner. Da har vi glemt vår historie. Den har aldri gått ut på at alle viktige utfordringer og oppgaver kan og skal løses av statlige organer og statlige ansatte.

Å samle seg, organisere seg, ta opp problemene, gjøre noe med dem - i fellesskap og i samvirke - har vært en viktig del av vår hverdag og vår historie.

Samfunnsendringene gir stadig nye dimensjoner. Vi ser det i fordelingspolitikken. Vi må stadig spørre hvem som i dag har det vanskeligst. I dag er det kanskje småbarnsfamiliene som har de største hverdagsproblemene. Vi har utvidet svangerskapspermisjonen med 6 uker og fordoblet barnehageutbyggingen. Men samfunnet er fortsatt ikke godt nok tilrettelagt for et familiemønster der både både mor og far ønsker å være yrkesaktive - også mens barna er små. Derfor reiser vi målet om 1 års svangerskapspermisjon - og vi må øke barnehageutbyggingen enda mer.

Vi mangler ikke bare barnehageplasser. Småskolen er også i utakt med samfunnsutviklingen. Vi kan ikke lenger ha en ordning der førsteklasingene sendes hjem til tomt hus etter tre timer på skolen.

Vi må finne nye løsninger, slik vi gjør med forslaget om heldagsskolen. Nettopp fordi den er svar på et hverdagsproblem, har dette fått bred oppslutning, og utløser ideer og virketrang.

Vi står overfor krevende oppgaver. Men de er samtidig utfordrende. De kaller på de beste tradisjoner i arbeiderbevegelsen: Evnen til samfunnskritikk og vilje til reformer.

Det finnes ideologier som tror blindt på statsdirigering og detaljregulering av all økonomisk aktivitet. Land som har valgt den veien, erfarer at den har avgjørende mangler. Den makter ikke å utløse enkeltmenneskets innsatsvilje, fantasi og skaperkraft. Det gir et stivt og gammeldags samfunn. Det er en slik linje Gorbatsjov nå forsøker å komme bort fra i Sovjet.

På den annen side er det de som sverger til markedet som det viktigste styringsmiddel. Men vi vet det ikke nytter å satse ensidig på den linjen. Det kan gi økonomisk vekst, men har ikke greid å fordele den rettferdig. I mange av landene som har satset på en slik politikk, er det stor arbeidsledighet og store sosiale forskjeller.

Derfor avviser vi høyresidens politikk, mer liberalisme og mindre styring. Mer skattelettelse til de som tjener mest.

Sosialdemokratiet har valgt den tredje vei. Vårt mål er å gi flest mulig anledning til ta vare på seg selv og andre gjennom egen innsats og felles rettigheter. Gjennom fellesskapsløsninger vil vi sikre alle tilgang til utdanning, bolig og helse. Gjennom politisk styring vil vi bidra til å utløse krefter, skape verdier og sikre en rettferdig fordeling.

Vi avviser slett ikke markedet som et egnet styringsmiddel, men overser heller ikke at det har sine klare begrensninger. Det er viktig at vi aktivt leter etter hvor det er markedet fungerer, og ikke er undergravd av monopoler. Ofte kan det være nødvendig med styring for å få markedet til å fungere igjen, slik vi har gjort overfor bankvesenet, hvor vi har gjort det lettere å bytte bank slik at konkurransen øker. Det er en tung prosess, men det hjelper.

Som Magne Nærø skriver i *Aktuelt Perspektiv*: "Vi må fastslå at vår politikk ikke er dogmer, men reformer".

Et samfunn er aldri noe status quo. Det har alltid vært og vil alltid være i forandring. Enhver tidsepoke stiller sine spesielle krav. Internasjonale forhold endrer våre rammebetingelser. Teknologien forandrer seg. Næringslivets struktur forandrer seg. Familiemønsteret forandrer seg.

Med forandring oppstår nye situasjoner som krever nye svar. Vi må ikke bli vanetenkere og tro at alle institusjoner og løsninger som vi valgte for 20 eller 10 år siden, har livskraft og mening i dag. Vi må være bevisst samfunnskritiske hele veien.

Vi må stadig levendegjøre solidaritetens og fellesskapets ide, slik at vi kan utløse nye krefter for å møte de ny behov i hverdagen og de vi nå ser kommer. Det gjelder ikke minst omsorgen for syke, for barna, bistand og hjelp for våre eldre. Da trenger vi nærhet, samarbeide og samvirke i nærmiljøene. Da trenger vi å mobilisere vilje til fornyelse i hele samfunnet.

Hva står det om, framover 90-årene ?

- Å fornye vår holdning til miljø- og ressursproblemene.
- Å fornye norsk næringsliv, så det kan møte en sterkere internasjonal konkurranse både her hjemme og ute.
- Å fornye styringsredskapene i den økonomiske politikken.
- Å fornye våre velferdsordninger for å sikre kvinnes rolle og muligheter, gjøre det lettere for foreldrene og barna.
- Å fornye skole og utdanning - for å stå rustet til nye krav og en ny tid.

Vi har stått overfor en liknende situasjon tidligere. Det var i mellomkrigstiden. Da var vi i stand til å gjøre en liknende jobb, og vi gjorde det på en måte som la grunnlaget for den sterke stilling sosialdemokratiet side har hatt.

Også den gang hadde vi indre debatt. Mange hevdet at det ikke kunne være partiets oppgave å lede samfunnet ut av en krise som de borgerlige hadde skapt. Men partiet valgte å gå løs på problemene. Derfor framsto vi som et nytt og

handlekraftig alternativ. Det kom til å prege datidens unge resten av livet.

*

Evnen til å tenke nytt og utradisjonelt vil også være avgjørende for den omsorgen og tryggheten vi kan skape i helsevesenet og eldreomsorgen i årene framover.

Vi har stoppet privatiseringen i helsevesenet og fått utviklingen inn i et mer framtidsrettet spor gjennom å stimulere til nytenkning og omstilling. 50 forskjellige forsøk er nå igang, og de gir resultater.

Det er ved å effektivisere og omprioritere at Gjøvik sykehus har lyktes i å redusere ventelistene, og Lillehammer Sykehus har økt antall hofteoperasjoner med 30% .

I eldreomsorgen er utfordringen knyttet til at det blir flere eldre og særlig at det blir atskillig flere av de eldste eldre. Men det vil også være mange av de eldre som er friske, som har mye og gi og som må ha rett til en aktiv alderdom.

Mye av eldreomsorgen i dag skjer gjennom uformell omsorg. Den kan vi ikke klare oss uten i fremtiden heller. Det handler også om samhold og fellesskap mellom mennesker, om å ta ansvar for seg og sine. Men dette må kunne skjed på en måten som lar seg kombinere med det nye familiemønsteret. Derfor må eldreomsorgen utformes slik at den bygger opp under mulighetene for familieomsorg.

Vår utfordring blir å tenke nytt og utradisjonelt, bygge på de gode erfaringer vi har med åpen omsorg, hjemmesykepleien og hjemmehjelpsordningen, eldreboliger og eldresentra.

Vi vet at behovet for offentlige tiltak vil øke. Men vi vet også vi gjennom tiltak i den åpne omsorgen bidrar til at flere kan klare seg lenger i eget hjem.

Hvorfor ikke kombinere noen av tjenestene i hjemmesykepleien med tjenester i hjemmehjelpen - la de samvirkende krefter få vokse fram? Kanskje kan sykepleiere og

hjelpepleiere i morgendagens hjemmepleie benyttes som veiledere, til opplæring og tilsyn. Det er ikke nødvendigvis slik at eldre har daglig behov for medisinsk hjelp, men kanskje må de ha hjelp til å vaske og kle seg.

Vi må tenke utradisjonelt og over profesjongrensene. Behovet for varierte omsorgsoppgaver vil øke. Vi kan ikke tenke oss yrkesgrupper som skal ha enerett på de nye omsorgsoppgavene. I 1946 var det 30 personellgrupper i helsetjenesten. I dag er det 100. Forsker Dag Hofoss hevder det vil være 170 yrkesgrupper i helse- og sosialsektoren i år 2015 med nåværende utvikling. Vi trenger samarbeid, ikke profesjonskamp innen helsesektoren.

La oss heller ikke overse de eldre selv. Mange av dem har mye og gi - og de vil gjerne være med.

I Fredrikstad har pensjonistene gått foran med et prosjekt som kan være et eksempel for andre. Her finner vi Europas eneste arbeidsformidling for pensjonister. Ideen går ut på å kople sammen pensjonister i et samarbeid til gjensidig nytte. Hvis en eldre mann eller kvinne trenger hjelp til snekring, får de en annen pensjonist til å bidra med kyndig hjelp.

Gjennom nytenkning og modernisering, og ved økt styring gjennom offentlig økonomisk stimulering, kan vi på denne måten utløse nye krefter og skape bedre muligheter både for barna, for de eldre og for kvinnene. Det er politikk som peker fram mot en ny tid.

*

Vi har satt miljøpolitikken i sentrum. Det er der den hører hjemme.

Det vi nå får innsikt i av sammenhengene mellom miljø og utviklingen må forandre vår måte å tenke på. Det er i virkeligheten så revolusjonerende at det best kan sammenliknes med den betydning de store oppdagelsene fikk for datidens verdensbilde.

Fortsetter utviklingen som nå, kan 1990-årene bli ti-året da vi taper kampen for det globale miljø. Derfor må vi snu utviklingen og vinne kampen om fremtiden. For det er dette det dreier seg om.

Miljøpolitikken viser bedre enn noe annet område hvor nødvendig det å kombinere politisk styring og forpliktende internasjonalt samarbeide med en innsats og holdning fra hver enkelt av oss. Miljøvern er et klassisk eksempel på at hvis alle gjør som de ønsker, får ingen det som de vil.

Det er ingen grunn til å legge skjul på at vi står overfor store interessekonflikter og mange vanskelige avveininger. Sterke økonomiske interesser vil bli utfordret til å tenke nytt. Det er også nødvendig med tiltak som berører oss alle, for eksempel i forhold til den forurensning trafikken representerer. Det blir krevende, politisk, økonomisk og holdningsmessig.

Avslutning

Sosialdemokratiet er en reformistisk bevegelse. "Den langsomme revolusjonen", kallte Arbeiderbladets tidligere redaktør, Olav Larssen omdannelsen av Norge fra fattigsamfunn til velferdssamfunn.

Vi blir ofte utålmodige når ting tar tid. Men vi må være klar over at i et komplisert samfunn, er det ofte nødvendig å bruke tid for å oppnå resultater. Ofte er det nødvendig å ha "revolusjonær tålmodighet".

Ta rentefradraget som eksempel. Når vi har et system som praktisk talt alle har basert seg på, også når det gjelder nødvendigheter som bolig og studielån, er det ikke mulig å foreta altfor raske forandringer. Vi må sikre oss at vi ikke får helt utilsiktede virkninger. Det betyr slett ikke at ting må være som de er, men vi må også ha tålmodighet til å gjennomføre skrittvis forandringer. Da får vi også lettere folk med oss.

Nettopp derfor er det så viktig hvem som sitter med styringsansvaret. Mister vi det, mister vi også store muligheter til å fullføre de reformene vi arbeider med. Og vi mister mulighetene til å komme videre. Hvordan skal vi ellers kunne fortsette å utvide svangerskapspermisjon slik at den blir på ett år, gjennomføre heldagsskolen og fornye boligpolitikken?

Regjeringsansvaret ga oss muligheten til å få utviklingen inn i et nytt og bedre spor. Det var nødvendig. Men vi slår oss ikke til ro med tingene som de er. Vi vil forandre samfunnet. Bjøre det rikere og bedre. Da trenger vi størst mulig oppslutning.

Vi har 7 måneder på oss fram til valget. Det blir en krevende oppgave. Men enda mer: En inspirerende oppgave.

Det er to holdninger vi nå må advare mot. Den ene er å tro at valget er vunnet på forhånd. Tross de siste dagenes store turbulens, la oss ikke satse på at de borgerlige ikke samler seg. Ønsket om å holde Arbeiderpartiet unna regjeringskontorene kan til syvende og sist vinne frem og være drivkraft nok for dem.

Det andre er å tro at slaget er tapt på forhånd. Alt for mange trodde det alt for lenge i 1985. Men på valgdagen manglet det bare noen hundre stemmer i Rogaland og Nordland.

Det vi nå trenger er vilje til innsats og tro på at vi skal klare oppgaven - og jobbe med det for øyet. Fra nå og til 11. september.